

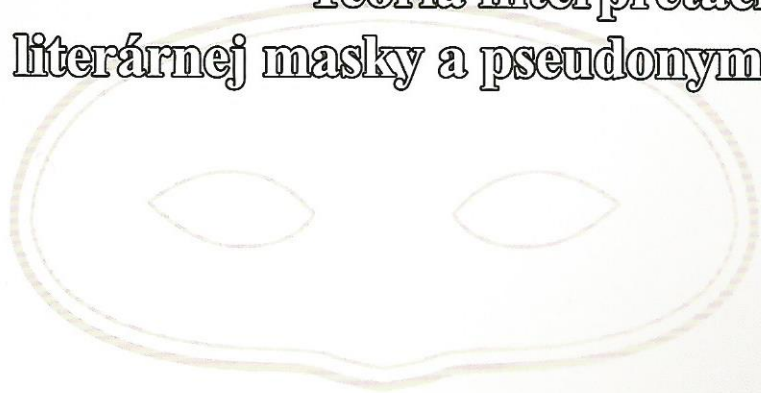
ERUDITIO
MORES
FUTURUM

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
Filozofická fakulta

Ardamica Zorán ed.

Az irodalmi álnév és maszk értelmezésének elmélete

Teória interpretácie literárnej masky a pseudonymu

Banská Bystrica
2015

 ELIANUM

Nagy Csilla
MTA BTK ITI, Budapest

Test és hatalom
Még egyszer Spiegelmann Lauráról

test, nő, hatalom, kabai lóránt, Spiegelmann Laura, álnév

body, woman, power, lóránt kabai, Laura Spigelmann, pseudonym

Body and Power. Once Again on Laura Spiegelmann
The theme and the system of view of the study are interlinked with the relation between the female body and the problem of power. A detailed analysis of the novel *édeskevés* by Laura Spiegelmann (lóránt kabai's pseudonym) is concerned especially with medial and narrative elements and the fiction-making power of name use.

„Van egy nő.”
Esterházy Péter: *Egy nő*

„Spiegelmann Laura én vagyok.”
kabai lóránt

„És szó sincs
szerelemről, más néven törődésről –
csak birtoklásról, más néven tulajdonról.”
Chuck Palahniuk: *Harcosok klubja*

A testre vonatkozó, egymásnak sok esetben ellentmondó filozófiai és esztétikai nézetek között felfedezhető egy közös vonatkozási pont: a test egyszerre természeti és kulturális meghatározottságát, azaz a testi létezésnek a biológiai kódjait, illetve az aktuális külsődleges kötöttségek általi befolyásoltságát rendszerint nem vitatják.¹ Az utóbbi szempont következménye, hogy a társadalmi érintkezésben résztvevő, kulturált test mindig meghatározott szabályok szerint értelmeződik: a jelentése a kulturális és társadalmi elvárásokhoz viszonyítva határozható meg, hiszen a testünk által közvetített üzenet, illetve az ennek nyomán bekövetkező elfogadás vagy diszkrimináció annak a függvénye, hogy a testünk a mindenkori ideális testképhez viszonyítva mennyiben mutat eltérést.² A modern társadalmakban a normától való esztétikai, orvostudományi vagy funkcionális elkülönбöződés hátrány, éppen ezért az igazodás, a hasonulás igénye (azaz a test formálásának, becsomagozásának, vagyis a természetinek a kulturálisan elfogadott irányába való elmozdítása) voltaképp maga válik elvárássá. A lélek – ahogy azt Foucault több helyen megfogalmazza³ – abban az értelemben a test börtöne, hogy meghatározott szabályok révén irányítja annak működését és megjelenését. A testtel való bánásmód beleíródik a kultúra mintázatába: a fizikai munka, a táplálkozás, a test karbantartásának módja vagy a szexuális tevékenység, és a testről való beszéd egyaránt a morál, a genderalapú elvárások, az ésszerűség metszetében valósul meg. A szép test (mindenekelőtt a szép női test) tárgy, a befolyásolás, a hatalomgyakorlás eszköze; a társadalmi létezés azonban elvárja a neutrális, stilizált testképet, amely mentes a korporeális tünetektől (mint szexualitás, öregedés, halál, táplálkozás, emésztés, ürítés, testnedvek stb.) A szubjektum interiorizálja a testre vonatkozó szabályokat (elfojtja vagy elodázza a test szükségleteit⁴), azonban a szabadságának a gondolata összefügg a test felszabadítására való törekvéssel.

Esterházy Péter *Egy nő* című kötete az erotika nyelve és a korporeális narratív technikák értelmében hajtja végre a női test „felszabadítását”: a kötet szövegeiben a nő mint a maszkulin tekintet tárgya jelenik meg, azonban ez a tekintet (illetve a megnevezésre szolgáló nyelv) nemcsak az ideális, teljes, kíváncsú testet fogadja be, hanem a sebezhető, abnormális, patológus, marginalizált korpuszt is tárgyává

teszi. De ahogy a kritikák, tanulmányok rámutattak, voltaképp „sem a nő(k)ről, sem a női(es)ségről nem tudunk meg szinte semmit, nem találunk jellemeket, motivált érzelmi viszonyulást, ahogy történetet sem, s a színre vitt szituációk is gyakorta nehezen azonosíthatók.”⁵ A kötet tékje egy beszédmód és egy szemléletmód felmutatása, amely a női testet hétköznapi helyzetekben ábrázolja, eltávolítja a mítoszképzés és stilizálás (nyelvi) folyamatairól – és ezáltal a mű az *Édeskevés*⁶ előzményének is tekinthető. Spiegelmann Laura (azaz, már tudjuk, kabai lóránt) kötete a test fogalmáról leválasztja a kulturális és genderalapú, morális és ésszerűségi elvárásokat, illetve a nő saját testéről való beszédének hagyományát is felforgatja (azt a tradíciót, amelybe például Csokonai Lili vagy Sárbogárdi Jolán figurája bizonyos mértékig illeszkedett). Laura szövege vágyszöveg, a test kívánságairól (azok kielégüléséről vagy teljesületlenségéről) szól, és arról, mi történik a lélekkel, ha a test visszanyeri eredeti, természetes szabadságát: „[...] néha eszembe jut fiatal önmagam, és kissé nehéz szívvel emlékszem vissza életemnek erre a felhőtlen korszakára, amelyben tökéletesen magabiztos voltam, és amelyben a kétségnek árnyéka sem kísértett meg soha, hát hogyan fordulhatott visszájára ez a harsány életerő, miért fordult ellenem, hogyan lehetséges, hogy az én jól fejlett felettes énem váratlanul, úgyszólván egyik napról a másikra olvadásnak indult [...]” (15–16.)

A test felszabadítása bizonyos értelemben a szubjektum szabadságát is feltételezi, hiszen „[a]z ember szabad, mert nincsen »valódi természet«, mert, szemben az állattal, nem kódja a természet, de nem kódja a kultúrája, történelme, társadalma sem. Mert nincs valódi természete, az ember minden meghatározást elutasíthat és kritika tárgyává tehet.”⁷ A test itt nem esztétikus és kíváncsi tárgy, hanem funkcionalitásában jelentős használati tárgy. Olyan beszélővel van dolgunk, akinek elsődleges közlendője annak jelzése, hogy a test (a saját test is) hatalmi játékok részévé válik: az integritás és identitás fölötti irányítás, illetve a saját test révén a másik test (más testek) fölötti uralom megszerzése a tét. Az interszubjektív viszonyok alapja a hatalom és a küzdelem dinamikája, a szubjektum önazonosságát a részvétel, és nem a résztvevő egyedisége biztosítja, hiszen a „másik” itt felcserélhető, pótolható, helyettesíthető. Nem véletlen, hogy a szöveg egyik legdirektebb intertextusa a *Harcosok*

klubja című Palahniuk-regény, az azonos című fejezet pedig a férfi–nő viszony beteljesülését (azaz a megismerkedés – csábítás – kontaktus hármasságát) harcként értelmezi („láncdohányzunk szinte versenyezve”, „kitartóan kívánom, és ezért játszom még vele”, „nem tudunk leállni, hajnalig hajszojzuk egymást” [20., 22.]).

A kötet provokációja abból adódik, hogy mind tematikus, mind nyelvi értelemben átlépi a konvenciókat. Laura tökéletlen (aszimmetrikus, bizonyos testrészeket tekintve az átlagtól eltérő, időnként a higiénia nélküli, illetve, mint az a kórházban kiderül, fertőzött) testének láttatása, és az ehhez társuló magabiztosság, a frusztráció hiánya eleve szokatlan, ahogy az is, hogy a név nélküli szereplők ebben a kötetben többnyire férfiak. Az elbeszélő már az első jelenetben tabut sért, nemcsak a nőnek a szexusban alárendelt és kimondott, vállalt pozíciója okán, hanem a megmutatott testi aspektusok okán is. A női és férfi testnedvek jelentése, szimbolikája a zsidó-keresztény kultúrában eltérő, míg a férfiaké az erőt, a hősiességet demonstrálja (például a férfi vérét ontja a hazáért, a nőért, az elveikért), addig a nő menstruációs vére a bűnbeesés, az eredendő bűn emléke, nyoma.⁸ A „havibaj” archetipikus értelmezése megjelenik például az *andante* című fejezetben: „[...] mit remélek, ha szembejön rögtön gond, baj és bánat, e három kópé, vidám jó barát, engem már nyilván régóta vártak, közben átáztam, érzem vérem szagát, kedvetlen esőben bűnjelként szárad, ha azt mondom, jól vagyok, kit verek át?” (91.) Más esetben a szöveg a testnedvek spirituális vonatkozásait leválasztja, csak a fizikalitás dimenzióját őrzi meg, például a nyitó jelenetben, ahol a különböző női váladékok említése és a szexualizált test leírása együttesen a tabusértést, sőt a perverziót demonstrálják. A megaláztatás, a fájdalom, a kiszolgáltatottság itt része a szexualitásnak, a testi tapasztalat a hiány, a kielégülés, a fájdalom és az erőszak dimenzióiban határozható meg. Az *Édeskevés* ebben az értelemben az erotika 18. századból eredeztethető, sade-i fogalmához kapcsolódik, másrészt a szexualizált test leírásai (a testi vágy hiánya, az étkezés, az alkoholfogyasztás, az emésztés, ürítkezés közvetett vagy közvetlen megjelenése az öntudatvesztések hangsúlyozása) azokat a nézeteket idézik, amelyek az emberi testet az animalitás fogalmával hozzák összefüggésbe: a szöveg bővelkedik

olyan szituációkban, amelyekben az egyén meg van fosztva attól, hogy felülemelkedjen az animális, állati ösztönökön, mivel a test kívánságai motiválják⁹. Laura öngyilkossági kísérlete a felszabadított test feletti irányítás visszaszerzésének radikális kísérleteként értelmezhető, a kötet végén azonban az élvezetek hajszolásában a test érzéki teljesítményét kiterjesztő, androgünné váló, Baudrillard-nál megjelenő posztmodern szubjektum érhető tetten¹⁰.

Spiegelmann Laura nyilatkozataiban a blogregény megjelenése idején a szégyen fogalma alapvető jelentőséggel bír. Az álnévhasználatot, a fokozott rejtőzködést azzal magyarázza, hogy a hozzátartozóinak nem akar fájdalmat okozni, illetve hangsúlyozza, hogy a szerzői név voltaképp nem számít:

„PRAE.hu:

A szöveg megformálását tetéző játéknak vagy inkább szükséghelyzetnek neveznéd a szituációt, amibe belecsöppentél?

Spiegelmann Laura:

Előbb valóban afféle szükséghelyzet volt (a család miatt, mint korábban említettem már), később viszont egyre jobban tetszett nekem is, hogy miközben a regény valóban alapvetően az identitás kérdéséről szól, mégis egy »ál«-név szerepel fölötte. Igen, ez egy magas labda volt. De legalább jól szórakozom a találgatásokon, miközben biztos vagyok abban, hogy a szerző (a szerző személye) nem számít.”¹¹

A testábrázolás mindig részekre osztás, a tekintet vagy a nyelv a test bejárása, leírása során kiemeli és elrejtí annak szegmenseit: mind a szexuális, mind az orvosi, mind az esztétikai diskurzus más-más módon hajtja végre ezt a műveletet (a különböző, a testet érintő diskurzusok eltérése ebből a műveleti különbségből adódik). Az *Édeskevény* jellemzően úgy mutatja meg a női testet, ahogy nem illik látni azt: olyan testi elemeket mutat meg, illetve olyan kontextusokat hoz létre, amelyek a hétköznapi tekintet számára kellemetlenek (itt utalhatunk ismét a biológiai folyamatokra vagy a morális szempontból vitatható női szerepvállalásra). Az ön-életrajziként beállított kötet szemantikai síkja tehát valóban alátámasztja,

indokolja a szégyenérzetet, hiszen „[a] szégyennel összekapcsolt alapvető tapasztalat az, hogy az embert nem megfelelően látják nem megfelelő emberek nem megfelelő körülmények között. Ez közvetlen kapcsolatban áll a mezítelenséggel, különösen szexuális vonatkozásokban.”¹² Az szégyenkezik, aki valamilyen, mások által helytelenített helyzetbe került, mások által helyteleníthető módon cselekszik, vagy egyszerűen az intim szférája sérül (lásd Zsuzsanna esetét a vénekkel).

Az *Édeskevés*ben a testi kitárulkozás a szégyen apropója – volta-képp ezen a ponton válik fontossá a szerző neme, az álnév, illetve a maszk természete. Nem mindegy, hogy a kötetet egyfajta vallomásként olvassuk, ahol a női test ilyen „szégyentelen” ábrázolása egyfajta felfedés, leleplezés, felszabadulás, amely a nőiség kulturális kontextusaira irányul; vagy olyan szöveggént, amelyben a szégyen (és a szégyentelenség) a szövegalkotás eszköze, írói fogás, amely a maszk megformálásában, az olvasó félrevezetésében érdekelt. kabai lóránt legutóbbi kötetének fülszövegében¹³ leplezte le magát, azt, hogy Spiegelmann Laura maszkja mögött voltaképp egy férfi áll. Tehát semmiképp sem autobiográf szöveggel, autentikus tapasztalatokkal, hanem – ahogy azt például egyik értő kritikusa, Kiss Noémi gyanította¹⁴ – egy „profi” férfi szerző szövegmutatványával van dolgunk. Ebben a megváltozott kontextusban az *Édeskevés*ben ábrázolt nő a férfi tekintet tárgya, a szexualizált női test pedig voltaképp a maszkulin vágy kivetülése. A szégyen ebben az értelemben nem a kitárulkozás következménye (hiszen voltaképp nincs felfedés), hanem kizárólag a néző, azaz olvasó ilyen értelemben pornográf tekintete szempontjából értelmezhető. Rancière szerint „[a] néző egy látszat előtt áll, anélkül, hogy ismerné az illető látszat előállításának folyamatát, illetve a valóságot, amely mögötte rejlik. [...] nézni a cselekvés ellentéte. A néző mozdulatlanul, passzívan ül a helyén. Nézőnek lenni annyit jelent, mint passzívnak lenni. A néző el van vágva a tudás képességétől, ahogy el van vágva a cselekvés hatalmától is.”¹⁵ Innen nézve az *Édeskevés* testképe cseppet sem korrekt politikailag, hiszen a női vágy, az ideálistól eltérő testkép, a tabusértő cselekmények leírása nem a test felszabadítását szolgálja, hanem a nőre irányuló vágy fokozását – ez az újraszituálás, újraélés voltaképp minden pornográfia alapja. A pornó fogyasztójának szégyene, morális defektusa

abban rejlik, hogy egyrészt a nőtől a megszólalás lehetőségét, az eszköz-mivoltból való kilépést, a nézőtől-befogadótól pedig a cselekvés, az aktivitás esélyét vonja meg. Laura nem szabadságharcos, legfeljebb (ahogy erre a mű eredeti címe is utal) mangahős, egyfajta hentai-figura, s igazolja a női hősökre vonatkozó sztereotípiákat, azt, hogy az „[...] az újkéletű női hős szerep irreális, úgy van megkonstruálva, hogy csakis fantáziakép lehet, valós életlehetőséget sem nem tükröz, sem nem sugall. Ellenkezőleg a sugallat inkább antifeminista jellegű, amennyiben a női térnyerésért folytatott harcot befejezettnek, a nőkkel szembeni (valódi) erőszakot pedig (a valótlán kép révén) igazolja”.¹⁶

A Harcosok klubja főszereplő-narrátora a mű végén azzal szembesül, hogy Tyler Banks világa – és maga Tyler Banks – nem létezik, pontosabban csak saját tudatának kivetüléseként létezik. Spigelmann Laura feminista, genderszemponitú, nőtörténeti távlatokat nyitó olvasói azzal szembesülnek, hogy a névhez nem tartozik test, ezért nincs nő sem. A leleplezett alteregó/álnév valahogy úgy működik, mint a lekapcsolt avatar, vagy a sírkamrából előkerülő halotti maszk: története lezárt, jelentése körvonalazható, immár végérvényesen egyetlen szerzői név jelentéseihez és jelöltjeihez rögzítve – legalábbis pillanatnyilag. De az álnév természetéből (álnév és szerzői név önkényesen és aktuálisan létrejött, kizárólag a szerző vallomására alapozott kapcsolatából) adódik, hogy a leleplezés gesztusa visszavonható, vagy felülírható egy újabb leleplezéssel: bármikor kiderülhet, mégis „van egy nő”, aki azt állítja, „Spiegelmann Laura én vagyok”, átrendezve ezzel mind a testet érintő hatalmi viszonyokat, mind pedig a kötetre és a Spiegelmann-jelenségre irányuló kérdésfelvetések hierarchikus rendjét.

1 Vö. Joó Mária: A feminista elmélet és a női test. *Magyar Filozófiai Szemle*, 2010/2. 64–80. (Itr. 64.)

2 Vö. pl.: Foucault, Michel: *A szexualitás története I-II-III.* Bp., Atlantisz, Bordo, Susan: A karcú test olvasata [online]. Ford. Szőke Dorottya, Matuska Ágnes. *Apertúra*, 2009/tél, <http://apertura.hu/2009/tel/bordo>

3 Vö. pl. Foucault, Michel: *A szexualitás története I-II-III.* Bp., Atlantisz.

4 Vö. Foucault: *A szexualitás története III.* Ford. Sujtó László. Bp., Atlantisz, 2001, 141.

5 Horváth Györgyi – Rácz I. Péter: Nő a vágya? *Kalligram*, 2000/április, 132.

6 Spiegelmann Laura: *Édeskevés.* Bp., Magvető, 2008. (Az idézetek helyét a későbbiekben a törzsszövegben oldalszámmal jelzem.)

- 7 Tallár Pascal kapcsán fogalmazza meg az idézett mondatot. Ld. Tallár Ferenc: *A szabadság és az európai tradíció*. Bp., Atlantisz, 1999, 41.
- 8 Kérchy Anna: Tapogatózások. A test elméletének alakzatai [online]. *Apertúra*, 2009/tél, <http://apertura.hu/2009/tel/kerchy>
- 9 Széplaky Gerda: *Az ember teste. Filozófiai írások*. Pozsony, Kalligram, 2011, 213–215.
- 10 Baudrillard, Jean: *A rossz transzparenciája*. Ford. Klimó Ágnes. Budapest, Balassi, 1997.
- 11 Berta Ádám: Spiegelmann Laura már nem annyira trágár az ágyban. Interjú Spiegelmann Laurával [online]. *Prae.hu*, 2009. 12. 14. <http://www.prae.hu/index.php?route=article%2Farticle&aid=2442>
- 12 Williams, Bernard: Szégyen és autonómia. Ford. Szabó Beáta. In Gulyás Gábor, Széplaky Gerda (szerk.): *Az árnyék helye. Tanulmányok a hatalom, a morál és az erőszak kérdéseiről*. Pozsony, Kalligram, 2011, 23.
- 13 Kabai Lóránt: *Avasi keserű*, Miskolc, Szoba Kiadó, 2013.
- 14 Kiss Noémi: Keserű és nimfomán [online]. *Magyar Narancs*, 2008/41. (10.09.), http://magyarnarancs.hu/zene2/konyv_-_keseru_es_nimfoman_-_spiegelmann_laura_edeskeves-69611
- 15 Rancière, Jacques: *A felszabadult néző*. Ford. Erhardt Miklós. Bp., Műcsarnok, 2008, 7–8.
- 16 Margaret Finnegan idézi Hódosy Annamária: Alien a Predator, avagy Emancipáció vs. Reprodukció sci-fi horror keretben [online]. *Apertúra*, 2011/tél, <http://apertura.hu/2011/tel/hodosy>. Finnegan, Margaret: Sold! The Illusion of Independence [online]. *Los Angeles Times*, 2001. január 1. <http://articles.latimes.com/2001/jan/01/news/cl-7062>